

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Руслан СЕРБИН

11.09.2025 р.

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Савкіна Олега Сергійовича «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2022 року, протокол № 15

ВИТЯГ

з протоколу розширеного засідання кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології від 28 серпня 2025 року

Присутні:

кафедра теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Пендюра М.М. (голова засідання); доктор юридичних наук, професор Гвоздік О.І. (науковий керівник); професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Костицький М.В.; професор кафедри, доктор історичних наук, професор Щербатюк В.М.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Шкуратенко О.В.; професор кафедри, кандидат історичних наук, доцент Курас Д.І.; професор кафедри, кандидат мистецтвознавства, доцент Кумеда Т.А.; доцент кафедри, кандидат історичних наук, доцент Пилипенко В.В.; доцент кафедри, кандидат філософських наук Петрова Г.М.; доцент кафедри, кандидат політичних наук Оснач О.М.; доцент кафедри, кандидат філософських наук Кондратьєв І.М.; старший викладач кафедри, кандидат юридичних наук Назаренко О.А.; аспірант заочної форми навчання Савкін О.С.

кафедра конституційного права навчально-наукового інституту права та психології: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Сьох К.Я.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Колодій А.М.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Тригубенко Г.В.; професор кафедри,

кандидат юридичних наук, професор Лук'янець-Шахова В.С.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Куртакова Г.О.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук Романенко Л.М.;

кафедра теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ: професор кафедри, доктор юридичних наук, доцент Тихомиров Д.О. (*рецензент*); доцент кафедри, доктор юридичних наук Колодій О.А.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Лапка О.Я.;

кафедра цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Кирдан Б.В.; кандидат юридичних наук, доцент Петровський А.В.

завідувач редакційно-видавничого відділення відділу організації наукової діяльності, кандидат філософських наук, старший дослідник Антіпова О.В. (*рецензент*).

Були присутні 6 докторів наук та 18 кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертації аспіранта заочної форми навчання кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ Савкіна Олега Сергійовича **«Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», щодо її рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді Національної академії внутрішніх справ.

Виступили:

Завідувач кафедри Пендюра Максим, який поінформував науково-педагогічних працівників (за сумісництвом) кафедри про те, що на кафедру надійшли матеріали дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня «доктор філософії» Савкіна Олега Сергійовича на тему: «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в кримінальному провадженні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Науковим керівником є доктор філософських наук, професор Гвоздік Олег. Керуючись наказом НАВС від 12.09.2022 № 730 Про порядок попередньої експертизи дисертацій у НАВС, слово для оголошення основних положень та результатів дисертаційного дослідження надано здобувачеві Савкіну Олегу.

Аспірант Савкін Олег, який доповів про результати дисертаційного дослідження. У доповіді було обґрунтовано насамперед актуальність обраної теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, здобувачем доведено до присутніх структуру роботи та основні її положення, сформулював та обґрунтував новизну, теоретичне та практичне значення.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що саме у кримінальному провадженні така діяльність як обґрунтування та доказування

відповідальності за злочин, встановлення меж такої відповідальності та призначення адекватного покарання, повинна перш за все мати у своїй основі відомості саме про *істинну* картину події кримінального правопорушення.

Між тим, у діючому кримінально-процесуальному законодавстві України поняття істина згадується тільки один раз в Конституції України, а саме в контексті статті 31 про необхідність з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи.

Із новою силою питання щодо необхідності встановлення істини у кримінальному процесі України постало із набуттями чинності у 2012 році останньої редакції Кримінального процесуального кодексу України, в тексті якого принцип встановлення істини, так само як і саме слово «істина», відсутні взагалі.

У зв'язку із цим виникло слушне питання про те, чи залишається в даний час встановлення істини завданням сучасного кримінального процесу, в тому числі в Україні, чи воно витіснене принципом змагальності.

Для пошуку відповіді на вказане питання мають першочергове значення також з'ясування достатності та дієвості наявного в українському законодавстві кримінально-процесуального інструментарію для встановлення істини, а також результати більш широких філософських дискусій щодо можливості встановлення або досягнення істини як такої та наявності взагалі у сучасної людини необхідності у встановленні істини.

Саме ці фактори зумовили обрання теми дисертації, дозволили сконкретизувати предмет її дослідження.

Метою дисертаційної роботи є визначення філософсько-методологічних засад, на підставі яких уможлиблювалося б вирішення наявних суперечностей у концептуальних підходах до проблеми встановлення істини під час кримінального провадження.

Для досягнення вказаної мети передбачалось вирішити такі *завдання*:

- з'ясувати зміст і виокремити основні аспекти проблеми встановлення істини під час розслідування кримінальних правопорушень;
- проаналізувати стан наукового опрацювання досліджуваної проблеми в сучасній філософсько-правовій і спеціально-юридичній літературі;
- визначити методологічний інструментарій дослідження, відповідно до його цільових завдань;
- з'ясувати співвідношення гносеологічного змісту поняття «істина» та специфіки його тлумачення в кримінальному та кримінально-процесуальному праві;
- дослідити потенційні шляхи вирішення актуальних проблем методології розслідування кримінальних правопорушень та формування доказової бази в кримінальному провадженні;
- проаналізувати логіко-методологічні основи підвищення ефективності планування та здійснення верифікаційно-доказових процедур;
- у контексті філософсько-правового аналізу нормативного регулювання доказового процесу в кримінальному провадженні дослідити підстави виникнення сучасних дискусій щодо визначення мети та завдань кримінального

процесуального доказування, а також можливості досягнення консенсусу в цьому питанні;

- дослідити співвідношення матеріальної та процесуальної істини в правовому регулюванні доказового процесу;
- на підставі сформульованих у роботі філософсько-правових засад проаналізувати перспективи розвитку нормативних основ кримінального процесуального доказування в контексті євроінтеграції України.

Об'єктом дослідження є процесуальні дії, передбачувані в межах кримінального провадження.

Предметом дослідження – філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження.

У дисертаційному дослідженні використано комплекс філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Зокрема, сама постановка завдань дисертації ґрунтувалася на попередньому узагальненні (методом статистичного аналізу) звітних даних Київського міжнародного інституту соціології щодо динаміки довіри населення органам влади та іншим соціальним інституціям у 2021–2023 роках.

Під час формулювання та структурування змісту окресленої проблеми було застосовано метод структурно-логічного аналізу, на основі якого здійснено диференціювання основних її аспектів та виявлення координаційних логічних зв'язків між ними.

В основу вивчення стану та основних напрямів опрацювання в сучасній науковій літературі проблеми встановлення істини під час здійснення кримінального провадження було покладено метод логіко-критичного аналізу.

У дослідженні сучасних концептуальних підходів до інтерпретації змісту поняття «істина» та специфіки його тлумачення в кримінальному та кримінально-процесуальному праві застосовано метод ґносеологічного аналізу в поєднанні з діалектичним методом.

Під час дослідження проблематики, пов'язаної з розробкою методологічних стратегій комплексного застосування загальних і спеціальних методів отримання достовірної інформації щодо розслідуваних подій та обґрунтування на її основі процесуальних висновків і рішень, насамперед було використано метод системного аналізу. Окрім того, на основі методів абстрагування, узагальнення, формалізації та інформаційного моделювання здійснено оцінку представлених у літературі пропозицій щодо розроблення згаданих стратегій, а також висловлено власні міркування й висновки з цього приводу. Для дослідження ж актуальних проблем методології формування доказової бази в процесі розслідуванні кримінальних правопорушень та її узгодження з відповідними нормами процесуального законодавства метод нормативного аналізу поєднано із застосуванням методів дедуктивно-логічного аналізу та ймовірно-статистичних оцінок

Для дослідження логіко-методологічних основ здійснення верифікаційно-доказових процедур було використано метод логіко-семантичного аналізу (для визначення умов релевантності застосування різних логічних теорій у процесі побудови та обґрунтування верифікаційних і доказових стратегій); комбінація методів індуктивного узагальнення, абстрагування, логічної формалізації та

логічного синтезу (у розробленні пропозицій щодо логіко-методологічних засад комплексного підходу до оптимізації моделей процесуального доказування). Як методологічні засади визначення критеріїв доказовості під час застосування усталених у процесуальній практиці процедур і методик використано логічні основи теорії аргументації (система принципів, способів і правил побудови операцій обґрунтування, спростування та критики).

Дослідження філософсько-правових аспектів нормативного регулювання доказового процесу в кримінальному провадженні обґрунтовано здебільшого на застосуванні методів нормативного аналізу (під час оцінювання законодавчих положень на предмет їх змістовної взаємоузгодженості, логічної несуперечливості та регулятивної дієвості з погляду відповідних цільових орієнтирів) та порівняльно-правового аналізу (під час вивчення зарубіжного досвіду й можливостей його використання з метою вдосконалення вітчизняного законодавства). Зокрема, поєднання цих методів застосовано в процесі аналізу сучасних дискусій щодо законодавчого визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування, проблеми співвідношення матеріальної та процесуальної істини у правовому регулюванні доказового процесу та перспектив розвитку нормативних основ кримінального процесуального доказування в контексті євроінтеграції України.

Під час формулювання висновків дисертаційного дослідження за основу було взято методи узагальнення, системного аналізу, дедуктивного обґрунтування, а також логічні правила побудови визначень і класифікацій.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони й інші нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини з приводу предмета дослідження, міжнародні акти, рішення Європейського суду з прав людини, офіційні звіти органів державної влади та статистичні дані судової практики.

Теоретичну базу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених, які приділяли увагу питанню необхідності встановлення істини, в тому числі у кримінальному процесі. Зокрема, її філософсько-гносеологічні аспекти представлені в роботах таких науковців, як Р. Алексі, О. Бандура, Є. Бистрицький, В. Волковський, Ю. Габермас, В. Гмирко, А. Єрмоленко, А. Козловський, М. Костицький, А. Лебідь, Д. Ллойд, С. Максимов, Ю. Мирошниченко, Ю. Оборотов, А. Павлишин, В. Ратніков, З. Самчук, О. Стовба, М. Цимбалюк, Н. Шаптала, В. Шкода, Т. Шоріна та багатьох інших дослідників. Щоправда, суттєво відмінними (аж до діаметрально протилежних) є погляди різних авторів як на гносеологічну природу й сутнісний зміст істини, так і на можливість її пізнання суб'єктом. Крім цього висловлюються навіть думки щодо доцільності відмови від ідеї досягнення істини як головної мети будь-якого пізнавального процесу на користь ідеї її заміщення так званою постправдою.

У методологічній площині проблема встановлення істини під час здійснення кримінального провадження представлена в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких К. Айткен, К. Алчуррон, В. Берназ, В. Вапнярчук, О. Гвоздік, О. Долженков, В. Журавель, О. Золотарьов, Г. Крет, А. Колодіна, В. Кузьмічов, В. Лукашевич, М. Пардо, М. Погорецький, П. Робертс, М. Сміт,

А. Старушкевич, В. Тарасенко, О. Тягло, Д. Уолтон, О. Федосова, О. Цільмак, С. Чернявський та ін. Однак, попри конструктивні авторські пропозиції щодо вдосконалення окремих методів і методик розслідування, стосовно розроблення ефективних методологічних стратегій їх координованого застосування залишається чимало відкритих питань.

Проблематику, пов'язану з нормативним регулюванням встановлення істини в кримінальному провадженні, активно досліджують Д. Бабич, В. Вапнярчук, Р. Гаврилюк, А. Голубов, М. Городецька, М. Дєєв, О. Дуфенюк, А. Журба, О. Калужна, Є. Компанець, Г. Крет, Р. Ляшенко, Т. Мирошніченко, В. Нор, А. Павлишин, А. Степаненко, О. Стовба, О. Стратій, В. Тertiшник та інші науковці.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше було проведено дослідження, у якому здійснено систематизоване філософсько-правове обґрунтування необхідності збереження нормативної вимоги встановлення істини за результатами кримінального провадження в умовах реформування кримінального процесу в Україні.

Результати дослідження конкретизуються в таких наукових положеннях, що виносяться на захист:

вперше:

- доведено, що, з огляду на гносеологічну різноплановість філософського та кримінально-процесуального пізнання будь-які дискусії щодо філософських оцінок істинності тлумачень не можуть бути використані як підстави для відмови від поняття «істина» у кримінальному провадженні, оскільки встановлення істини у справі є необхідним компонентом і головним засобом прийняття обґрунтованого та справедливого рішення як мети правосуддя;

- на основі комплексного трирівневого аналізу (здійснюваного в єдності таких його аспектів, як філософсько-гносеологічний, методологічний і нормативний) аргументовано неможливість побудови ідеї права ідеї права як такої за межами спрямованості на встановлення істини, а також окреслено потенційні шляхи уникнення таких суперечностей (зокрема, шляхом узгодження юридичних методів з логічними критеріями доказовості);

- обґрунтовано можливість поєднання в межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які первинно походять із різних правових систем, а саме: принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін і стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом»; крім цього вдалося дійти висновку про те, що встановлення істини (у її матеріальному, формальному чи договірному аспекті) є необхідним компонентом мети кримінального процесуального доказування на всіх стадіях цього процесу;

- продемонстровано бездоказовість аргументацій відмови від поняття «об'єктивна істина» у кримінальному процесі, заснованих на його помилковій інтерпретації як істини абсолютної та невизнанні можливості її досягнення суб'єктом; натомість обґрунтовано, що будь-яка суб'єктивна форма показань щодо обставин, які мають значення для кримінального провадження, частково корелює з об'єктивними характеристиками трансльованих ними реальних подій, а тому може

бути верифікованою або ж фальсифікованою в контексті наявної фактичної інформації;

- спростовано поширене ототожнення об'єктивної та матеріальної істини: остання (як правова, а не гносеологічна категорія) пов'язана не лише з адекватністю відображення певної реальної ситуації, а й із її адекватною юридичною оцінкою; водночас доведено, що в будь-якому випадку (незалежно від того, чи йдеться про матеріальну або ж формальну (процесуальну) істину) необхідною (з погляду самої ідеї правової справедливості) є пряма чи опосередкована їхня узгодженість із встановленою під час кримінального провадження об'єктивною істиною;

- аргументовано, що в напрямі адаптації вітчизняного доказового права до відповідних європейських і світових стандартів найконструктивнішим підходом є спрямованість не на «заміщення» традиційних норм запозиченими, а на такий їх раціональний синтез, у результаті якого досягалося б, з одного боку, інтегрування переваг альтернативних процесуальних моделей, а з іншого – забезпечення взаємної компенсації їхніх хиб і функціональної обмеженості;

- обґрунтовано, що питання стосовно достовірності доказів не слід вирішувати на рівні самого лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності: об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у такій достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій. До того ж відповідно до зростання потенціалу зазначених засобів розслідування та досяжності високих доказових стандартів дедалі більш виправданою стає нормативна орієнтація на встановлення істини під час кримінального провадження.

удосконалено:

- методологічні засади дослідження проблеми встановлення істини у кримінальному провадженні (шляхом оптимізації комбінування загальнонаукових та спеціальних методів у процесі такого дослідження);

- методику оцінки доказів на предмет їх належності, допустимості, достовірності та достатності (шляхом її раціоналізації та об'єктивізації логіко-методологічними засобами);

- методологічні основи слідчо-експериментального моделювання (шляхом узагальнення й систематизації принципів логічної реконструкції картини розслідуваних подій).

отримали подальший розвиток:

- визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування (шляхом обґрунтування висновку про те, що мета встановлення істини є цілком сумісною з принципом змагальності та стандартом доведення «поза розумним сумнівом»);

- концептуальні підвалини розроблення методологічних стратегій розслідування (у напрямі взаємоузгодження їх статичних і динамічних аспектів);

- методика організації та проведення допиту (шляхом залучення логічних алгоритмів своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв її раціональної прийнятності);

- методологічні засади усунення колізій, неузгодженостей і прогалин у нормативному регулюванні процесуального доказування, зумовлених нечіткістю критеріїв оцінки доказів (шляхом коригування таких критеріїв на підставі логічних принципів визначеності, несуперечливості та достатності);

- інтерпретація змісту поняття «істина» у доктрині кримінального процесу (завдяки вирішенню низки дискусійних питань стосовно співвідношення понять: «матеріальна істина», «об’єктивна істина», «процесуальна істина» та «договірна істина»).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертаційного дослідження впроваджено та можуть бути використані у:

- науковій діяльності – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проектів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2024 р. № 88-нд);

- освітньому процесі – під час при викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Кримінальне право», «Логіка та критичне мислення», «Прикладна логіка», в ході підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2025 р. № 87-оп).

Основні положення, сформульовані пропозиції та висновки дисертації було оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: міжнародна наукова інтернет-конференція «Актуальні дослідження правової та історичної науки». Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. (м. Ополе. Республіка Польща, 10-11 липня 2025 р.); перша міжнародна науково-практична конференція «Progressive Approaches in Science and Engineering» (м. Копенгаген, Данія, 23-25 липня 2025 р.); перша міжнародна науково-практична конференція «Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs» (м. Единбург, Шотландія, 28-30 липня 2025 р.).

Робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Після закінчення доповіді здобувачу присутніми були поставлені наступні питання:

Пендюра Максим: Чим Вами обґрунтовувався вибір саме цієї теми для наукового дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Під час вибору теми для дослідження я виходив із можливості здійснити внесок у вдосконалення ключових засад кримінального провадження, які перетинаються із загальнофілософськими принципами теорії пізнання. Більш того, визначення істини та шляхів її досягнення є однією із ключових філософських проблем, над вирішенням якої людство з різним ступенем успішності працює вже протягом кількох тисячоліть. Тому

здавалося б природним, що перш за все кримінальний процес, який регламентує та легалізує порядок застосування до людини від імені держави заходів примусу і насильства, аж до позбавлення права на свободу як одного з базових прав, ніяк не може не спиратись на встановлення істини як обґрунтування відповідних процесуальних дій.

При цьому у тексті діючого КПК України принцип встановлення істини, так само як і саме слово «істина», відсутні взагалі. Воно згадується тільки один раз в Конституції України, а саме в контексті статті 31 про необхідність з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи.

Серед засад кримінального провадження, перелічених у ст. 7 КПК України, необхідність встановлення істини також не зазначена. Натомість у передостанній редакції КПК України від 28.12.1960, який був чинним аж до 2012 року, містяться неодноразові посилання на обов'язок підозрюваного та захисника не перешкоджати встановленню істини у справі.

Могло скластися враження, що починаючи із 2012 року вітчизняного законодавця більше не цікавить істина під час здійснення кримінального провадження, необхідність встановлення якої витіснена такою засадою кримінального провадження, як змагальність сторін.

Однак, як вбачається, засада встановлення істини все ж таки наявна у КПК України і витікає із сукупного аналізу законності як однієї із засад кримінального провадження та неодноразово згадуваних норм про необхідність «встановлення обставин злочину» (ст. 14), «встановлення події кримінального правопорушення» (ст. 25), обов'язку потерпілого «не перешкоджати встановленню обставин кримінального правопорушення» (ст. 57), про «встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження» як меті доказування (ст. 91), про «неупередженість» під час дослідження всіх обставин кримінального провадження (ст. 94) тощо.

На користь цієї тези свідчить і те, що посилання на необхідність встановлення істини у кримінальному провадженні залишається у і діючому Цивільному кодексі України, прийнятому у 2003 році, тобто до вилучення цього поняття із тексту КПК України у 2012 році. Так, частина 4 ст. 1176 Цивільного кодексу України містить положення про те, що особа втрачає право на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду в разі якщо вона у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкождала з'ясуванню істини.

Таким чином, в усьому масиві законодавства України слово «істина» зустрічається фактично тільки два рази, в Конституції України та в Цивільному кодексі України, і в обох випадках стосується необхідності її встановлення саме у кримінальному процесі, що, незважаючи та триваючі дискусії, підкреслює її важливість саме для цієї галузі людської діяльності.

Вказаний стан речей створює певну невизначеність у розумінні відношення законодавця до необхідності встановлення істини у процесі кримінального провадження. Саме на подолання такої невизначеності і стало первинним мотивом проведення відповідного дисертаційного дослідження.

Кондратьєв Ігор: На досвід яких вітчизняних та зарубіжних науковців Ви спирались під час проведення дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Відповідаючи на нього, слід перш за все зазначити, що аналіз проблеми встановлення істини у кримінальному провадженні під час проведення дисертаційного дослідження здійснювався виходячи із трьох її аспектів: філософсько-гносеологічного, методологічного і нормативного. В рамках нормативного аспекту проблеми встановлення істини триває дискусія з приводу того, чи доцільно в даний час збереження на законодавчому рівні принципу встановлення істини як мети здійснення кримінального провадження. Зміст методологічного аспекту полягає у проблемі достатності та дієвості наявного кримінально-процесуального інструментарію для встановлення істини, навіть у разі її беззаперечного нормативного закріплення як однієї з базових засад кримінального процесу. Останнім аспектом проблеми є філософсько-гносеологічний, який є більш широким та комплексним за два попередні, оскільки стосується не тільки проблеми істини у кримінальному процесі, а піднімає споконвічні питання людства щодо можливості встановлення або досягнення істини як такої, а також питання про те, чи існує взагалі у сучасної людини необхідність у встановленні істини.

З урахуванням зазначених аспектів і аналізувався стан наукового опрацювання проблеми. Так, філософсько-гносеологічний аспекти вивчався на базі робіт таких науковців, як Р. Алексі, О. Бандура, Є. Бистрицький, В. Волковський, Ю. Габермас, В. Гмирко, А. Єрмоленко, А. Козловський, М. Костицький, А. Лебідь, Д. Ллойд, С. Максимов, Ю. Мирошніченко, Ю. Оборотов, А. Павлишин, В. Ратніков, З. Самчук, О. Стовба, М. Цимбалюк, Н. Шаптала, В. Шкода, Т. Шоріна.

Методологічна площина встановлення істини під час здійснення кримінального провадження опрацьована з урахуванням наукових праць таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як К. Айткен, К. Алчуррон, В. Берназ, В. Вапнярчук, О. Гвоздік, О. Долженков, В. Журавель, О. Золотарьов, Г. Крет, А. Колодіна, В. Кузьмічов, В. Лукашевич, М. Пардо, М. Погорецький, П. Робертс, М. Сміт, А. Старушкевич, В. Тарасенко, О. Тягло, Д. Уолтон, О. Федосова, О. Цільмак, С. Чернявський.

Нарешті, нормативний аспект питання враховував роботи таких авторів, як Д. Бабич, В. Вапнярчук, Р. Гаврилюк, А. Голубов, М. Городецька, М. Дєєв, О. Дуфенюк, А. Журба, О. Калужна, Є. Компанець, Г. Крет, Р. Ляшенко, Т. Мирошніченко, В. Нор, А. Павлишин, А. Степаненко, О. Стовба, О. Стратій, В. Тertiшник та інших науковців.

Шкуратенко Олена: Чи корелюються висновки дослідження про необхідність залишення у кримінально-процесуальному кодексі принципу встановлення істини із сучасним напрямком реформування кримінального процесу у бік змагальності?

Відповідь: Дякую за запитання. Як вже зазначалось вище, незважаючи на формальну відсутність, засада встановлення істини все ж залишилась у КПК України й впливає із сукупного аналізу законності як однієї із засад кримінального

провадження та неодноразово згадуваних норм про необхідність «встановлення обставин злочину», «встановлення події кримінального правопорушення» тощо. Як вбачається, законодавчі зміни 2012 року щодо виключення засади встановлення істини, ймовірно, були спрямовані на демонстрацію відходу від «радянської» інквізиційної форми кримінального процесу, яка начебто постулювала необхідність встановлення істини за будь-яку ціну та призводила до численних зловживань і порушень прав людини з боку слідчих та судових органів, та проголошення запровадження прогресивної демократичної моделі провадження, яка основний акцент робить на змагальності сторін. На хвилі цієї реформи у тексті нового КПК України і були видалені будь-які згадування слова істина як «рудименту» тоталітаризму.

Слід врахувати і те, що поняття істини зберегло свої позиції у кримінально-процесуально процесуальному законодавстві ряду пострадянських країн. Так, формально згадування про істину наявне у кримінальних процесуальних законах 6-ти із 15-ти колишніх республік СРСР, при цьому у більшості таких країн у кримінальному процесі нормативно закріплена вимога всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи, що, є фактичним відображенням мети досягнення істини.

Істина згадується і у практиці Європейського суду з прав людини, яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосовується в Україні судами як джерело права.

Такі країни, як Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Республіка Австрія, Швейцарська Конфедерація також не відмовились від принципу встановлення істини у кримінальному процесі, зберігаючи посилання на неї у відповідних законах.

Більш того, у дисертаційному дослідженні було проаналізовано можливість поєднання у межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які первинно походять із різних правових систем, а саме принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін та стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом», за результатами чого вдалось дійти висновку, що мета встановлення істини аж ніяк не суперечить принципу змагальності та стандарту доведення «поза розумним сумнівом». Кожне із цих положень більше або менше характерне для певної стадії кримінального провадження, а в цілому вони доповнюють один одного та разом сприяють виконанню завдань кримінального процесу.

Лапка Оксана: Яким чином напрям Вашого дослідження співвідноситься із сучасними тенденціями у філософській думці про відсутність істини або релятивізм істини?

Відповідь: Дякую за запитання. Вказана проблема дійсно вивчалась під час проведення дисертаційного дослідження, а саме межах вищевказаного філософсько-гносеологічного аспекту проблеми встановлення істини, а тому числі у кримінальному провадженні. Досліджуючи вказаний аспект, вдалось встановити, що паралельно із виникненням та розвитком філософських поглядів на істину, від класичної кореспондентної теорії, розробленої ще античними філософами, до

сучасних прагматичної та консенсусної теорій, кожна з яких має свої слабкі місця, відбувався поступовий процес посилення скептичного відношення філософів до самої можливості пізнання істини, результатом чого стало формування у другій половині XX сторіччя так званої «постмодерністської» теорії істини.

В рамках вказаної теорії взагалі відмовляється у праві на існування істині, яка у сучасному культурному та суспільному-політичному середовищі втрачає цінність, замінюючись на «постправду», сформовану та підтримувану тими чи іншими «нарративами». Саме нарративи у сучасному суспільстві доволі суттєво впливають як на формування суспільної думки з тих чи інших питань в цілому, так і на процес оцінки доказів та формування внутрішнього переконання відповідними суб'єктами здійснення кримінального провадження. Можна навіть обережно припустити, що процес «розмивання» у кримінально-процесуальному законодавстві засади встановлення істини відбувався синхронно із посиленням у суспільній та філософській думці ідей про постправду як сучасний заміник істини.

При цьому оглядом дискусій науковців навколо постмодерністських теорій про відсутність, «множинність» або релятивізм істини, які здебільшого зводяться до аналізу концепції постправди, вдалось встановити, що всі без виключення згадані нами дослідники вказаного питання, констатуючи стан постправди, змальовують його тільки з негативного боку, не наводячи фактично жодного прикладу позитивного впливу цього феномену та людини та суспільні відносини.

Таке майже одностороннє визнання постправди в якості негативного і деструктивного явища сучасної культури і дозволяє відкрити шлях до розробки механізмів нейтралізації його впливу, в тому числі на неупередженість правоохоронних та судових органів.

Таким чином, дослідження було проведене через призму спростування ідей постмодерну про відсутність або релятивність істини, розробку або удосконалення механізмів її досягнення та, нарешті, обґрунтування необхідності повернення до нормативного закріплення мети встановлення істини у кримінальному процесі.

Щербатюк Володимир: У роботі Ви згадуєте античне поняття «парресії». Можете пояснити, яким чином вказане поняття стосується теми дисертаційного дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Поняття «парресії» дійсно має відношення до досліджуваної проблеми, оскільки в рамках аналізу можливості встановлення істини у кримінальному провадженні майже не звертається увагу на так званий «суб'єктивний» бік процесу, а саме на зовнішні негативні суспільні чинники, які впливають на відповідну службову особу, уповноважену встановити істину, та на те, якими особистими якостями вона повинна бути наділена, аби їм протидіяти. В якості такого базового негативного фактору визначено та надано аналіз стану постправди, характерного для другої половини XX - початку XXI сторіччя, який загострив дискусії про існування істини, можливість її встановлення та релятивізм істини. Як засіб протидії деструктивному впливу стану постправди на суспільні відносини, в тому числі на ті, що складаються у кримінальному процесі, запропоновано античну концепцію парресії, структуровану та систематизовану у XX сторіччі М. Фуко. Антична концепція «парресії» запропонована як набір умов для того, хто висловлює істину у кримінальному процесі, при дотриманні кожної з

яких його суб'єктивна спроможність встановити істину не буде викликати сумнівів.

Поняття парресії (з давньогрецької - «вільна промова», «відкритість», «правдивість») має досить багато складових та найбільш загально визначається як стиль промов та в певних випадках стиль життя, згідно з яким парресіаст (з давньогрецької - «той, хто говорить правду») завжди публічно висловлює істину, об'єктивність якої збігається із суб'єктивним баченням самого промовця.

М. Фуко зазначає, що парресія передбачає у демократичному суспільстві «можливість вільного висловлення своєї думки про спільне благо, навіть якщо це підриває консенсус» та «пасивну одностайність» і закликає, на противагу демагогам, до сміливого «проголошення істин, вислуховувати які неприємно» замість «донесення до народу тільки тих думок, які йому подобаються».

В цьому відношенні можна навіть стверджувати, що концепція античної «парресії» фактично протиставляється сучасному феномену постправди. В умовах вищезгаданого тиску стану постправди на суспільні відносини, в тому числі відносини під час здійснення кримінального провадження, антична концепція «парресії» виступає в якості своєрідного набору інструментів та фактору протидії такому тиску.

Оскільки ідеї парресії за своєю сутністю є повністю протилежними концепції постправди, з урахуванням майже одностайного негативного опису дослідниками останнього суспільного явища, можна стверджувати, що напрацювання в рамках концепції «парресії» продовжують зберігати свою значимість та актуальність для сучасників.

Петровський Андрій: У публікаціях за темою дисертації йдеться про інфляційні та дефляційні теорії істини. Можете більш детально розкрити їх сутність та відношення до теми дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. Розуміння сутності найбільш відомих теорій істини є необхідним для складення уяви про сучасний стан наукового опрацювання проблеми. У найбільш відомому класичному розумінні (кореспондентна теорія) істина означає адекватне відображення дійсності у свідомості людини. В той же час існує значна кількість теорій істини, в рамках яких здійснюються спроби побудови альтернативних концепції її розуміння або взагалі заперечення можливості досягнення та самого факту існування.

До найбільш поширених теорій істини відносять перш за все групу так званих *інфляційних* (від латинськ.- «inflatio» - надування) або субстантивістських теорій, до яких відносять кореспондентну, когерентну, конвенціональну (або консенсусну), прагматистську та конструктивістську. Для групи зазначених теорій характерним є підхід, що базується на спробах «субстанційного обґрунтування» істини, тобто доведення того, що істина має свою власну сутність (субстанцію).

Вищевказана група також має назву або «реалістських» теорій істини, при цьому умовність такого їх згрупування пов'язана із виникненням у аналітичній філософії у ХХ сторіччі течій так званого антиреалізму, в рамках яких виділяють і ряд відповідних теорій істини. Тут слід, по-перше, зазначити, що сутністю антиреалізму є заперечення переконання реалістів про те, що зовнішній світ не залежить від суб'єкту, що його пізнає, та обґрунтування позиції, що істинність

факту або висловлювання повинна спиратись перш за все на логічні міркування на противагу спробам визначити її через відповідність або узгодженість із реальністю, а, по-друге, зробити застереження з приводу нечітких меж між підходами реалізму та антиреалізму, що є характерним для більшості фундаментальних дихотомій у філософії та науці.

У свою чергу антиреалістські тенденції у філософії науки спонукали до відмови від поняття істини, принаймні, у її класичному розумінні та заміни її поняттями достовірність, релевантність тощо.

Найбільш відомими теоріями із числа антиреалістських є група *дефляційних* (від лат. «deflatio» - здування) теорій істини, відповідно до яких термін «істина» не відображає реальної властивості речей або висловлювань. В якості прикладу наводиться еквівалентність тверджень « $2+2$ дорівнює 4» та твердження « $2+2$ дорівнює 4 є істинним», де слово «істинне» є необов'язковим, і навіть зайвим.

Дефляціонізм поділяється на ряд версій, до яких можна віднести: теорію надлишковості істини, дисквотаційну теорію істини, мінімалізм тощо, при цьому всі вони єдині в тому, що предикат істини є тільки засобом вираження у висловлюванні, який не потребує глибокого філософського аналізу.

Щодо предмету дисертаційного дослідження, то варто зазначити, що доводи групи дефляційних теорій безумовно здійснюють негативний вплив на процес обґрунтування необхідності встановлення істини як такої, оскільки заперечують «субстанційність» істини, тобто саме її існування в якості категорії, і в цьому відношенні вони є ближчими до ідей постмодерну про відсутність та релятивізм істини.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. В матеріалах справи є висновок **наукового керівника доктора філософських наук, професора Гвоздіка Олега**, в якому зазначено, що підготовлена Савкіним Олегом на тему: «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право є результатом наполегливої науково-теоретичної та практичної діяльності.

Індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план Олег Савкін виконав у повному обсязі.

Дисертаційна робота має яскраво виражений індивідуальний творчий характер, орієнтована на розкриття проблематики необхідності встановлення істини за результатами кримінального провадження.

Поставлені завдання та обрані методи дослідження обумовили логічність структури роботи, переконливість подання матеріалу, обґрунтованість розробок, науковий стиль їхнього надання. Відмінною рисою дослідження є виражений теоретичний базис дослідження.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності. Предметне поле дослідження сформовано з використанням відповідних загальнонаукових принципів. Проведене дослідження дозволило автору отримати низку наукових результатів, яким властива наукова новизна, формулювання якої

дає підстави визнати дисертацію змістовною, системною та оригінальною. Сформульовані у дисертації пропозиції використовуються у практичній діяльності.

Дисертація є самостійною, завершеною роботою, написаною зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації відповідає встановленим МОН України вимогам.

Саме тому, вважаю, що дисертаційна робота Савкіна Олега на тему «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження», має самостійний характер, є творчою працею, виконана на достатньому теоретичному рівні і свідчить про належну підготовку її автора, а тому дисертацію можна представити до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається рецензентам.

Кандидат філософських наук, старший дослідник Антіпова О.В. Тема роботи є досить актуальною, оскільки із запровадженням змагальної моделі кримінального процесу встановлення істини помітно почало втрачати статус його домінантної мети, що призвело до численних суперечностей як на доктринальному, так і на законодавчому рівні. При цьому автор дотримується позиції, відповідно до якої за межами прагнення встановити істину у розслідуванні справі нівелюється сама ідея справедливості судочинства.

Як переконливо аргументує дисертант, проблема встановлення істини в процесі кримінального провадження не обмежується суто юридичними її аспектами, але й зачіпає досить широкий спектр філософсько-гносеологічної проблематики; тож її дослідження потребує комплексного застосування загальних та спеціальних наукових методів, інтегрованих на базі значно масштабніших за своєю предметністю логіко-методологічних, гносеологічних, соціокультурних та інших підходів. При цьому особливого значення набуває кореляційне взаємоузгодження криміналістичних тактик і методів розслідування з принциповими умовами раціональності пошуково-аналітичних процедур. Відповідно, методологія досліджень у цьому напрямку передбачає її базування на результатах ґрунтового та багатобічного філософсько-правового аналізу, формулювання й систематизація концептуальних засад якого складає головну мету розглядуваної дисертації.

У роботі відстоюється думка про те, що одна з наріжних умов оптимізації кримінально-процесуальної методології полягає у необхідності дослідження її логічних підвалин, універсалізований характер яких уможливлює їх широке використання при розробці методологічних стратегій розслідування та технології їх ефективної реалізації. Зокрема, дослідження у зазначеному напрямку здатні забезпечувати методологічне підґрунтя для моделювання розслідуваних подій, спрямованого на максимально можливе відтворення їх реальної картини (враховуючи при цьому не лише статичні, але й динамічні аспекти останньої).

Окрім того, варто відзначити, що представлений у роботі методологічний підхід суттєво сприяє об'єктивізації розслідування та здійснення доказових процедур у ході кримінального провадження, оскільки покладені у його основу

логічні принципи та оцінні критерії є безвідносними до суб'єктивних схильностей учасників процесуальної діяльності. У свою чергу, такий підхід є вагомим чинником забезпечення доказового характеру процесуальних висновків, однією з умов якого є встановлення істини щодо ключових обставин розслідуваної справи.

Аналізуючи головні цільові завдання сучасних реформ та коригувань у сфері вітчизняного доказового права, дисертант відзначає їхню пов'язаність, з одного боку, з адаптацією до відповідних європейських та світових стандартів, а з іншого – з усуненням внутрішньосистемних неузгодженостей та прогалин у нормативному регулюванні процесуального доказування, зумовлених невизначеністю критеріїв оцінки доказів. При цьому найбільш конструктивним підходом автор слушно вважає спрямованість не стільки на «заміщення» традиційних норм запозиченими, скільки на такий їх раціональний синтез, в результаті якого досягалося б, з одного боку, інтегрування переваг альтернативних процесуальних моделей, а з іншого – забезпечення взаємної компенсації їхніх вад та функціональної обмеженості.

Загалом, дисертація О.С. Савкіна засвідчує доволі високий рівень аналітичної культури її автора, його здатність до самостійного дослідження актуальних проблем сучасної юридичної науки та практики, а також аргументовано відстоювати власні теоретичні позиції.

У той же час, з приводу рецензованої роботи хотілося б висловити деякі зауваження та побажання.

По-перше, при окресленні та аналізі сучасних філософських підходів до інтерпретації змісту поняття «істина» не зовсім зрозуміло, якому саме з таких підходів надає перевагу автор і чому саме.

По-друге, у дисертації висловлюється теза про можливість поєднання у межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які первинно походять із різних правових систем, а саме: принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін та стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом». Відповідно, такі принципи здебільшого розглядаються як взаємовиключні.

По-третє, чинне кримінальне процесуальне законодавство у частині доказового права апелює насамперед до внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності, а не до об'єктивної істини.

По-четверте, гадається, дисертація значно виграла б у разі приділення її автором більшої уваги історико-правовим аспектам розглядуваної проблеми, які майже відсутні у роботі.

Проте висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження, результати якого відзначаються актуальністю, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю. Робота О.С. Савкіна виконана у відповідності до нормативних вимог та рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, доцент Тихомиров Д.О. Актуальність дисертаційного дослідження О.С. Савкіна переконливо обґрунтована автором як з точки зору сучасних тенденцій розвитку кримінальної процесуальної практики, так

і в плані досить суперечливого характеру методології концептуального осмислення ключових аспектів обраної теми у науковій літературі.

Зокрема, дисертант відзначає, що вилучення об'єктивної істини з переліку цільових завдань кримінального провадження призводить до багатьох суперечностей у законодавстві, котре (хоча й, здебільшого, у неявній, латентній формі) зберігає свою зорієнтованість на її встановлення.

Згідно з позицією автора, з огляду на багатовимірність самої проблеми істини в сучасній науці, пошук шляхів вирішення відзначених вище суперечностей передбачає її дослідження у таких трьох основних її аспектах, як філософсько-гносеологічний (оскільки ця проблема зачіпає низку фундаментальних філософських питань щодо спроможності пізнання об'єктивної істини як такої), методологічний (адже вона стосується також методів отримання достовірної інформації про розслідувані події, а також технології їх ефективного застосування) та нормативний (зумовлений неоднозначністю ставлення до необхідності, а, відповідно, і до нормативізації встановлення істини під час кримінального провадження).

На основі такого комплексного трирівневого аналізу аргументована неможливість несуперечливої концептуалізації та нормативного забезпечення ідеї права як такої за межами спрямованості на встановлення істини, а також окреслені потенційні шляхи уникнення згаданих суперечностей (зокрема, шляхом узгодження юридичних методів з логічними критеріями доказовості).

Заслуговує на особливу увагу надана автором аргументація того, що питання стосовно достовірності доказів не повинно вирішуватися на рівні самого лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності: об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у такій достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій. При цьому, мірою зростання потенціалу згаданих засобів розслідування та відповідної досяжності високих доказових стандартів, дедалі більш виправданою стає нормативна орієнтація на встановлення істини під час кримінального провадження.

У дисертації суттєвого удосконалення набули методологічні засади дослідження проблеми встановлення істини у кримінальному провадженні (шляхом оптимізації комбінування загальнонаукових та спеціальних методів у ході такого дослідження); методика оцінки доказів на предмет їх належності, допустимості, достовірності та достатності (шляхом її раціоналізації та об'єктивізації логіко-методологічними засобами); методологічні основи слідчо-експериментального моделювання (шляхом узагальнення й систематизації принципів логічної реконструкції картини розслідуваних подій).

Окрім того, варто відзначити внесок дисертанта у подальший розвиток визначення цілей та завдань кримінального процесуального доказування; концептуальних підвалин розробки методологічних стратегій розслідування (у напрямку взаємоузгодження їх статичних та динамічних аспектів); методики організації та проведення допиту (за рахунок залучення логічних алгоритмів своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв її раціональної прийнятності); методологічних засад усунення колізій, неузгодженостей та прогалин у нормативному регулюванні процесуального

доказування, зумовлених нечіткістю критеріїв оцінки доказів (шляхом коригування таких критеріїв на підставі логічних принципів визначеності, несуперечливості та достатності) тощо.

У той же час, позиція дисертанта викликає низку зустрічних запитань.

По-перше, виникає питання щодо доцільності визнання встановлення істини у якості мети кримінального провадження, якщо навіть на філософському рівні осмислення змісту самого поняття «істина» не досягнуто концептуальної єдності.

По-друге, згідно з сучасними уявленнями про пізнавальний процес, «об'єктивна істина» вважається радше ідеалом, а не реальним результатом такого процесу; відповідно, чи не є мета встановлення такої істини у кримінальному процесі досить сумнівною в плані її досяжності?

По-третє, чи не нівелюється така мета у ході реорганізації кримінального процесу на засадах змагальності? Адже в контексті змагальної моделі кримінального провадження акцент робиться не стільки на встановленні об'єктивної істини щодо її обставин, скільки на формуванні суб'єктивного переконання осіб, уповноважених до прийняття процесуальних рішень

Однак, вельми дискусійний характер цих питань аж ніяк не знижує теоретичної та практичної значущості отриманих у рецензованій роботі результатів. Останні відзначаються науковою новизною та сприяють подальшій оптимізації методології розслідування кримінальних правопорушень.

Робота виконана на належному науково-методологічному рівні, демонструє високу аналітичну культуру її автора та відповідає нормативним вимогам стосовно дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії, а, отже, може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь: доктор юридичних наук, професор Костицький М.В.; доктор юридичних наук, професор Кушакова-Костицька Н.В.; доктор юридичних наук, професор Осауленко А.О.; кандидат юридичних наук, доцент Шкуратенко О.В.; доктор юридичних наук Колодій О.А.; кандидат філософських наук Петрова Г.М.; кандидат філософських наук Кондратьєв І.М.; кандидат юридичних наук, доцент Петровський А.В.

Савкін Олег Сергійович висловив виступаючим та всім присутнім подяку за позитивну оцінку його дисертаційного дослідження, за висловлені побажання та професійні поради, що сприятимуть вдосконаленню змісту та форми дисертаційної роботи та корекції його подальших науково-дослідних планів.

На основі результатів обговорення присутні на засіданні вирішили запропонувати такий:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Савкіна Олега Сергійовича на тему «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Серед ключових тенденцій нинішніх реформ у сфері вітчизняного кримінального процесу є його реорганізація на засадах змагальності, під час якої дедалі виразніше вбачаємо нівелювання значущості принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження. Такий стан речей пояснюється, з одного боку, плюралізацією тлумачень змісту поняття «істина» на доктринальному рівні його осмислення, а з іншого – поширеністю позиції, відповідно до якої змагальна та розшукова моделі кримінальної процесуальної діяльності є взаємовиключними.

Водночас вилучення об'єктивної істини з переліку цільових завдань кримінального провадження призводить до багатьох суперечностей у законодавстві, котре (хоча й здебільшого в неявній, латентній формі) зберігає свою зорієнтованість на її встановлення, оскільки за межами останнього втрачаються підстави для обґрунтування справедливості будь-яких процесуальних висновків. До того ж сформовані у світовій практиці та міжнародно визнані жорсткі стандарти доказування у сфері кримінального процесу передбачають «розумну безсумнівність» такого встановлення.

З огляду на багатовимірність самої проблеми істини в сучасній науці, пошук шляхів вирішення зазначених вище суперечностей передбачає її дослідження в таких трьох основних її аспектах, як філософсько-гносеологічний (оскільки ця проблема зачіпає низку фундаментальних філософських питань щодо спроможності пізнання об'єктивної істини як такої), методологічний (адже вона стосується також методів отримання достовірної інформації про розслідувані події, а також технології їх ефективного застосування) та нормативний (зумовлений неоднозначністю ставлення до необхідності, а тому й до нормативізації встановлення істини під час кримінального провадження).

Слід зазначити, що висвітлену проблему досить активно аналізують у сучасній науковій літературі. Зокрема, її філософсько-гносеологічні аспекти представлені в роботах таких науковців, як Р. Алексі, О. Бандура, Є. Бистрицький, В. Волковський, Ю. Габермас, В. Гмирко, А. Єрмоленко, А. Козловський, М. Костицький, А. Лебідь, Д. Ллойд, С. Максимов, Ю. Мирошниченко, Ю. Оборотов, А. Павлишин, В. Ратніков, З. Самчук, О. Стовба, М. Цимбалюк, Н. Шаптала, В. Шкода, Т. Шоріна та багатьох інших дослідників. Щоправда, суттєво відмінними (аж до діаметрально протилежних) є погляди різних авторів як на гносеологічну природу й сутнісний зміст істини, так і на можливість її пізнання суб'єктом. Крім цього висловлюються навіть думки щодо доцільності відмови від ідеї осягнення істини як головної мети будь-якого пізнавального процесу на користь ідеї її заміщення так званою постправдою.

У методологічній площині проблема встановлення істини під час здійснення кримінального провадження представлена в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких К. Айткен, К. Алчуррон, В. Берназ, В. Вапнярчук, О. Гвоздік, О. Долженков, В. Журавель, О. Золотарьов, Г. Крет, А. Колодіна, В. Кузьмічов, В. Лукашевич, М. Пардо, М. Погорецький, П. Робертс, М. Сміт,

А. Старушкевич, В. Тарасенко, О. Тягло, Д. Уолтон, О. Федосова, О. Цільмак С. Чернявський та ін. Однак, попри конструктивні авторські пропозиції щодо вдосконалення окремих методів і методик розслідування, стосовно розроблення ефективних методологічних стратегій їх координованого застосування залишається чимало відкритих питань.

Проблематику, пов'язану з нормативним регулюванням встановлення істини в кримінальному провадженні, активно досліджують Д. Бабич, В. Вапнярчук, Р. Гаврилюк, А. Голубов, М. Городецька, М. Дєєв, О. Дуфенюк, А. Журба, О. Калужна, Є. Компанець, Г. Крет, Р. Ляшенко, Т. Мирошніченко, В. Нор, А. Павлишин, А. Степаненко, О. Стовба, О. Стратій, В. Тertiшник та інші науковці. Водночас доводиться констатувати відсутність єдності дослідницьких позицій стосовно змісту та нормативного закріплення принципу встановлення істини як мети кримінального провадження.

Отже, **метою** дослідження в пропонованій дисертаційній роботі є визначення філософсько-методологічних засад, на підставі яких уможлиблювалося б вирішення наявних суперечностей у концептуальних підходах до проблеми встановлення істини під час кримінального провадження.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати зміст і виокремити основні аспекти проблеми встановлення істини під час розслідування кримінальних правопорушень;
- проаналізувати стан наукового опрацювання досліджуваної проблеми в сучасній філософсько-правовій і спеціально-юридичній літературі;
- визначити методологічний інструментарій дослідження, відповідно до його цільових завдань;
- з'ясувати співвідношення гносеологічного змісту поняття «істина» та специфіки його тлумачення в кримінальному та кримінально-процесуальному праві;
- дослідити потенційні шляхи вирішення актуальних проблем методології розслідування кримінальних правопорушень та формування доказової бази в кримінальному провадженні;
- проаналізувати логіко-методологічні основи підвищення ефективності планування та здійснення верифікаційно-довказових процедур;
- у контексті філософсько-правового аналізу нормативного регулювання доказового процесу в кримінальному провадженні дослідити підстави виникнення сучасних дискусій щодо визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування, а також можливості досягнення консенсусу в цьому питанні;
- дослідити співвідношення матеріальної та процесуальної істини в правовому регулюванні доказового процесу;
- на підставі сформульованих у роботі філософсько-правових засад проаналізувати перспективи розвитку нормативних основ кримінального процесуального доказування в контексті євроінтеграції України.

Об'єктом дослідження є процесуальні дії, передбачувані в межах кримінального провадження.

Предметом дослідження – філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження.

Методологічною основою дисертаційної роботи слугували класичні та сучасні концепції істини у філософській та юридичній науці, а також специфікації їх практичного застосування у сфері кримінального процесу. Під час дослідження було використано комплекс філософських, загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, сама постановка завдань дисертації ґрунтувалася на попередньому узагальненні (методом статистичного аналізу) звітних даних Київського міжнародного інституту соціології щодо динаміки довіри населення органам влади та іншим соціальним інституціям у 2021–2023 роках.

Під час формулювання та структурування змісту окресленої проблеми (підрозділ 1.1) було застосовано метод структурно-логічного аналізу, на основі якого здійснено диференціювання основних її аспектів та виявлення координаційних логічних зв'язків між ними.

В основу вивчення стану та основних напрямів опрацювання в сучасній науковій літературі проблеми встановлення істини під час здійснення кримінального провадження (підрозділ 1.2) було покладено метод логіко-критичного аналізу.

У дослідженні сучасних концептуальних підходів до інтерпретації змісту поняття «істина» та специфіки його тлумачення в кримінальному та кримінально-процесуальному праві (підрозділ 2.1) застосовано метод ґносеологічного аналізу в поєднанні з діалектичним методом (зокрема, ґносеологічний аналіз змісту поняття «істина» здійснювався з погляду діалектики його абсолютного та відносного моментів, діалектики категорій «сутності» та «явища», «теоретичного» та «емпіричного», «чуттєвого» та «раціонального», а також «об'єктивного» та «суб'єктивного»).

Під час дослідження проблематики, пов'язаної з розробкою методологічних стратегій комплексного застосування загальних і спеціальних методів отримання достовірної інформації щодо розслідуваних подій та обґрунтування на її основі процесуальних висновків і рішень, насамперед було використано метод системного аналізу (для взаємоузгодження функціональних характеристик різних методик у процесі такого їх застосування). Окрім того, на основі методів абстрагування, узагальнення, формалізації та інформаційного моделювання здійснено оцінку представлених у літературі пропозицій щодо розроблення згаданих стратегій, а також висловлено власні міркування й висновки з цього приводу. Для дослідження ж актуальних проблем методології формування доказової бази в процесі розслідуванні кримінальних правопорушень та її узгодження з відповідними нормами процесуального законодавства метод нормативного аналізу поєднано із застосуванням методів дедуктивно-логічного аналізу та ймовірно-статистичних оцінок (підрозділ 2.2).

Для дослідження логіко-методологічних основ здійснення верифікаційно-довказових процедур (підрозділ 2.3) було використано метод логіко-семантичного аналізу (для визначення умов релевантності застосування різних логічних теорій у процесі побудови та обґрунтування верифікаційних і доказових стратегій); комбінація методів індуктивного узагальнення, абстрагування, логічної формалізації та логічного синтезу (у розробленні пропозицій щодо логіко-методологічних засад комплексного підходу до оптимізації моделей процесуального доказування). Як методологічні засади визначення критеріїв доказовості під час застосування усталених у процесуальній практиці процедур і

методик використано логічні основи теорії аргументації (система принципів, способів і правил побудови операцій обґрунтування, спростування та критики).

Дослідження філософсько-правових аспектів нормативного регулювання доказового процесу в кримінальному провадженні (розділ 3) обґрунтовано здебільшого на застосуванні методів нормативного аналізу (під час оцінювання законодавчих положень на предмет їх змістовної взаємоузгодженості, логічної несуперечливості та регулятивної дієвості з погляду відповідних цільових орієнтирів) та порівняльно-правового аналізу (під час вивчення зарубіжного досвіду й можливостей його використання з метою вдосконалення вітчизняного законодавства). Зокрема, поєднання цих методів застосовано в процесі аналізу сучасних дискусій щодо законодавчого визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування (підрозділ 3.1), проблеми співвідношення матеріальної та процесуальної істини у правовому регулюванні доказового процесу (підрозділ 3.2) та перспектив розвитку нормативних основ кримінального процесуального доказування в контексті євроінтеграції України (підрозділ 3.3).

Під час формулювання висновків дисертаційного дослідження за основу було взято методи узагальнення, системного аналізу, дедуктивного обґрунтування, а також логічні правила побудови визначень і класифікацій.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що пропонована дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому здійснено систематизоване філософсько-правове обґрунтування необхідності збереження нормативної вимоги встановлення істини за результатами кримінального провадження в умовах нинішнього реформування кримінального процесу. Зокрема:

вперше:

- доведено, що, з огляду на гносеологічну різноплановість філософського та кримінально-процесуального пізнання (на відміну від першого, встановлення істини в межах кримінального процесу спрямоване не на осмислення природи речей, а лише на підтвердження чи спростування певних значущих у справі фактичних обставин) будь-які суперечності у філософських оцінках істинності тлумачень такої природи не можуть слугувати підставами для відмови від поняття «істина» у кримінальному провадженні (адже встановлення істини у справі є необхідним компонентом і головним засобом прийняття обґрунтованого та справедливого рішення як мети правосуддя);

- на основі комплексного трирівневого аналізу (здійснюваного в єдності таких його аспектів, як філософсько-гносеологічний, методологічний і нормативний) аргументовано неможливість несуперечливої концептуалізації та нормативного забезпечення ідеї права як такої за межами спрямованості на встановлення істини, а також окреслено потенційні шляхи уникнення таких суперечностей (зокрема, шляхом узгодження юридичних методів з логічними критеріями доказовості);

- обґрунтовано можливість поєднання в межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які первинно походять із різних правових систем, а саме: принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін і стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом»; крім цього вдалося дійти висновку про те, що встановлення істини (у її

матеріальному, формальному чи договірному аспекті) є необхідним компонентом мети кримінального процесуального доказування на всіх стадіях цього процесу;

- продемонстровано бездоказовість аргументацій відмови від поняття «об'єктивна істина» у кримінальному процесі, заснованих на його помилковій інтерпретації як істини абсолютної та невизнанні можливості її досягнення суб'єктом; натомість обґрунтовано, що будь-яка суб'єктивна форма показань щодо обставин, які мають значення для кримінального провадження, частково корелює з об'єктивними характеристиками трансльованих ними реальних подій, а тому може бути верифікованою або ж фальсифікованою в контексті наявної фактичної інформації;

- спростовано поширене ототожнення об'єктивної та матеріальної істини: остання (як правова, а не гносеологічна категорія) пов'язана не лише з адекватністю відображення певної реальної ситуації, а й із її адекватною юридичною оцінкою; водночас доведено, що в будь-якому випадку (незалежно від того, чи йдеться про матеріальну або ж формальну (процесуальну) істину) необхідною (з погляду самої ідеї правової справедливості) є пряма чи опосередкована їхня узгодженість із встановленою під час кримінального провадження об'єктивною істиною;

- аргументовано, що в напрямі адаптації вітчизняного доказового права до відповідних європейських і світових стандартів найконструктивнішим підходом є спрямованість не на «заміщення» традиційних норм запозиченими, а на такий їх раціональний синтез, у результаті якого досягалося б, з одного боку, інтегрування переваг альтернативних процесуальних моделей, а з іншого – забезпечення взаємної компенсації їхніх хиб і функціональної обмеженості;

- обґрунтовано, що питання стосовно достовірності доказів не слід вирішувати на рівні самого лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності: об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у такій достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій. До того ж відповідно до зростання потенціалу зазначених засобів розслідування та досяжності високих доказових стандартів дедалі більш виправданою стає нормативна орієнтація на встановлення істини під час кримінального провадження;

удосконалено:

- методологічні засади дослідження проблеми встановлення істини у кримінальному провадженні (шляхом оптимізації комбінування загальнонаукових та спеціальних методів у процесі такого дослідження);

- методику оцінки доказів на предмет їх належності, допустимості, достовірності та достатності (шляхом її раціоналізації та об'єктивізації логіко-методологічними засобами);

- методологічні основи слідчо-експериментального моделювання (шляхом узагальнення й систематизації принципів логічної реконструкції картини розслідуваних подій);

набули подальшого розвитку:

- визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування (шляхом обґрунтування висновку про те, що мета встановлення істини є цілком

сумісною з принципом змагальності та стандартом доведення «поза розумним сумнівом»);

- концептуальні підвалини розроблення методологічних стратегій розслідування (у напрямі взаємоузгодження їх статичних і динамічних аспектів);

- методика організації та проведення допиту (шляхом залучення логічних алгоритмів своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв її раціональної прийнятності);

- методологічні засади усунення колізій, неузгодженостей і прогалин у нормативному регулюванні процесуального доказування, зумовлених нечіткістю критеріїв оцінки доказів (шляхом коригування таких критеріїв на підставі логічних принципів визначеності, несуперечливості та достатності);

- інтерпретація змісту поняття «істина» у доктрині кримінального процесу (завдяки вирішенню низки дискусійних питань стосовно співвідношення понять: «матеріальна істина», «об'єктивна істина», «процесуальна істина» та «договірна істина»).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертаційного дослідження впроваджено та можуть бути використаними у:

законотворчій діяльності – під час підготовки та обґрунтування законопроектів щодо подальшого вдосконалення нормативного регулювання доказового процесу в межах здійснення кримінального провадження (зокрема, у частині, що стосується нормативних критеріїв належності, допустимості, достовірності та достатності доказів);

правозастосовній діяльності – під час формування та оцінювання доказової бази в розслідуваному кримінальному провадженні на предмет відповідності не лише формально-юридичним умовам, а й логічним критеріям обґрунтованості, несуперечливості та достатності;

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час викладання навчальних дисциплін кримінально-процесуального циклу, а також курсів юридичної та прикладної логіки; під час підготовки наукових заходів і публікацій, спрямованих на подальше дослідження проблем удосконалення правового регулювання та методології розслідування кримінальних правопорушень; під час розроблення навчально-методичних і дидактичних матеріалів; у самостійній роботі здобувачів вищої освіти (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2025 року № 87-ОП, акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2025 року № 88-НД).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, сформульовані пропозиції та висновки дисертації було оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: міжнародна наукова інтернет-конференція «Актуальні дослідження правової та історичної науки». Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. (м. Ополе. Республіка Польща, 10-11 липня 2025 р.); перша міжнародна науково-практична конференція «Progressive Approaches in Science and Engineering» (м. Копенгаген, Данія, 23-25 липня 2025 р.); перша міжнародна науково-практична конференція «Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs» (м. Единбург, Шотландія, 28-30 липня 2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Положення, що викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Їхнє висвітлення у публікаціях також здійснено без співавторства.

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в восьми наукових публікаціях, серед яких три статті – у наукових фахових виданнях України, визначених МОН України як фахові з юридичних наук, дві статті у міжнародному науковому виданні, три тези доповідей, які оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях, а саме:

1. Савкін О. С. Проблема встановлення істини під час здійснення кримінального провадження. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 162–170.

2. Савкін О. С. Істина у кримінальному процесі та моральний універсалізм. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 3 (13). С. 177–188.

3. Савкін О. С. Помилки аргументації на шляху встановлення істини у кримінальному процесі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 7 (37). С. 543–559.

4. Савкін О. С. Актуальність ідей античної «парресії» для встановлення істини у кримінальному процесі. *Veda a perspektivy*. 2023. № 10 (29). Praha, Ceske republika. С. 299–312.

5. Савкін О. С. Співвідношення принципу встановлення істини та принципу змагальності сторін у кримінальному процесі України та європейських країн. *Veda a perspektivy*. 2024. № 7 (38) Praha, Ceske republika. С. 106–120.

6. Савкін О. С. Концепція «постправди» та встановлення істини у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 74)*: матеріали міжнародної наукової інтернет-конференції. Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. м. Ополе. Республіка Польща. 10-11 липня 2025 р. Форма участі: дистанційна.

7. Савкін О. С. Істина у змагальній системі англо-американського кримінального процесу. *Progressive Approaches in Science and Engineering: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference*. International Scientific Unity. July 23-25, 2025. Copenhagen, Denmark. 80-86 р. Форма участі: дистанційна.

8. Савкін О. С. Інфляційні та дефляційні теорії істини. *Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs (Issue 46)*: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. European POpen Science Space. July 28-30, 2025. Edinburgh, Scotland. 108-114 р. Форма участі: дистанційна.

Характеристика особистості здобувача. Савкін Олег Сергійович, 1980 року народження, освіта вища юридична. У 2002 році закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого за спеціальністю «Правознавство» (диплом спеціаліста з відзнакою). З вересня 2022 р. по теперішній час – аспірант заочної форми навчання НАВС. На сьогодні старший детектив Національного антикорупційного бюро України

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана науковим стилем, українською мовою. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені

стишло, точно, ясно та просто, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття. Дисертація оформлена згідно з вимогами МОН України.

Структура дисертації відповідає меті, завданням, предмету дослідження і вимогам Міністерства освіти і науки України та складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Відповідність дисертації встановленим вимогам і визначеній спеціальності. Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження є напрямом, який віднесено до спеціальності 081 – Право.

УХВАЛЕНО:

1. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Савкіна Олега Сергійовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

2. Рекомендувати дисертацію Савкіна Олега Сергійовича на тему: «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 24, проти – немає, таких, що утримались – немає.

Головуючий -

завідувач кафедри

теорії, історії та філософії права

Навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Максим ПЕНДЮРА

